

տալենտ և երկու թեկնները) որ ծծելով հանդերձ իրենց վարպետին ազնուակա- նութիւնը, ուսման ցուցին անկէ ստեղծուած ամբողջ դարուն նկարչական հմտութիւնը, զայն կեղրոնացնելով դեղազրի մը սեղմ տողերուն չափ ժլատ տեսութիւններու մէջ, առանց հասնելու մտածումի մը հմայ- քին և կամ գոնէ համակրելի ուղղութեան: Նկարիչներ են վերջապէս՝ պարզ ու սո- վորական աչքերով ու պարզ երանգա- պնակներով:

Եւ երբ Պրիւքսէլի պալատական նկարիչը (Րիւպէնս) ընդմիջտ փակեց իր աչքերը, ֆրամմինկ նկարչութիւնն ալ ընկերացաւ իր տիտան առաքեալին մինչեւ 1830 ի ազգային վերածնունդը:

(Շարունակելի)

ԶԱՐԵԶ ՄՈՒԹԱՅԵԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԵՒ

ԴՐԱՄԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆ

Վերջին 1914-18 ի պատերազմը թա- փեց տասը միլիոն անմեղներու արիւն, հաշմանդամի վերածեց 20 միլիոն անհատ, փճացուց 1000 միլիոն հարստութիւն. ահա թէ ինչու «մեծ» տիտղոսը ստացաւ:

Այդ պատերազմին հեղինակները — որ ազգային պատռի և շահու մեծախօս գո- վարաններն էին և որ կը հետապնդէին մասնական շահեր — չպատժուեցան, որովհետեւ կարելի չէր երեւան հանել զա- նոնք: Որոնք էին այն բազմաթիւ մեղ- սակիցները «մարդկային» այդ ճիւղային սպանդին՝ որ ուռուցիկ և սակայն զրգուիչ բառերով ազդեցին հանրութեան մտքին եւ զգացումին վրայ, և միլիոնաւոր մար- դիկ զինելով առաջնորդեցին դէպ ի մա- հարոյր խրամատներ, ո՛չ որ փնտռել ուզեց և գրեթէ ոչ որ ճանչցաւ:

Եւ կարծես համաշխարհին այդ մեծ պատերազմին դեռ թարմ դասը բաւական եղած չըլլար, այսօր նորէն ազգեր աւելի մեծ թափով զինուելու անհրաժեշտութիւնը

կը տեսնեն ազգային ապահովութեան հա- մար: Զինուորական ծախքերու տարեկան պիւտճէն 212 միլիարդ է:

Եւ ինչ հակասութիւն: Մինչդեռ բազ- մաթիւ միլիոններով անհատներ՝ քաղաքա- կան, տնտեսական և դրամական տագնա- պէն ուժգնապէս ճնշուած, դատապարտուած են անգործութեան ու քաղցի. մինչդեռ աւելի քան երեք անհրաժեշտութիւնը կը զգացուի հացի, բնակարաններու, դպրոց- ներու, հիւանդանոցներու, անկեղանոցնե- րու և ընկերային հարկւր հազար անմի- ջական պէտքերու, անդին զէնքերու և «ապահովութեան» համար 212 միլիարդ տարեկան դրամագլուխ կը յատկացուի: Այս է ահա միակ դասը՝ զոր արդի «քա- ղաքակիրթ» ազգեր սորվեցան 1914-18 ի պատերազմէն:

Բայց ո՛չ, ուրիշ կարեւոր դաս մըն ալ սորվեցան. սորվեցան թէ պատերազմը ամենամեծ աղէտն է մարդկութեան, և հե- տեւորար պէտք չէ պատերազմիլ, և այդ տեսարար պէտք չէ պատերազմիլ, և այդ նպատակաւ ժընեւի մէջ «Խաղաղութեան» ատեն մըն ալ ստեղծեցին զինարարա- րեան համար, ուր 64 ազգերու ներկայա- ցուցիչներ յետ ի զուր պայքարելու, իրենց ազգային շահուն համար, վերջապէս ըմբռնե- ցին սպառնացող վտանգը և ջանացին հա- մաձայնութեան մը գալ:

Դեռ երէկ էր, անդին, Ծայրագոյն Արեւ- լելի մէջ չին և ճափոն թնդանութիւնը կրակ ու մահ տեղացին, ասդին՝ ժընեւի խորհրդաժողովին մէջ նոյն այդ կոռուող ազգերու ներկայացուցիչները իրարու ձեռք կը սեղմէին կեղծ ու պատիւ ժպիտներ փո- խանակելով: Ահա թէ ինչքան զարգացած է քաղաքակիրթ ազգերու մէջ դիւանագի- տութիւնն ու քաղաքավարութիւնը:

Հոս պիտի քննենք պատերազմներու զանազան պատճառները:

* * *

Դրամատիրական (capitaliste) երկր- ներու մէջ ուր արտադրելու իրաւունքը բոլորին կը պատկանի և կարողութիւնը դրամատէրերու, տեսնուած են հետեւեալ

յատկանշական տնտեսական և ընկերային շարժումները:

ա) Դրամագլուխները իրարու հետ կը պայքարին այնպէս՝ ինչպէս «քաղաքա- կիրթ» ազգեր:

բ) Մրցակցութեան օրէնքը հրապարակէ կը հեռացնէ փոքրիկ դրամագլուխը և հետ- զհետէ դրամագլուխներ կը մեծնան ու կը կեղրոնանան փոքրաթիւ անհատներու ձեռ- քին մէջ:

Այս մրցակցութեան հետեւանքով երբ փոքրիկ դրամագլուխներ անհետանալու դատապարտուեցան, երեւան եկան քաղ- րիկ և քրիստոնէական ընկերութիւններ, որոնք նպատակ ունէին միացնել փոքրիկ դրա- մագլուխները, մէկ ճակատի վրայ կարենալ պայքարելու համար ազգային թէ միջազ- գային հրապարակներու մէջ:

գ) Դրամագլուխներու կեղրոնացումը կը ջնջէ միջին դասակարգը և դէմ դիմաց կը շնչէ դրամատէրն ու բանուորը:

դ) Ընկերային քաղաքական յեղափո- խութեան ձգողական կեղրոնը կը շարժի դէպ ի ճարտարարուեստաշատ քաղաքներ:

Արդ դրամատիրական երկիրներու մէջ, դրամագլուխը նիւթական և միւսնոյն ժա- մանակ բարոյական հսկայ ուժ մըն է, որ կը հրամայէ ո՛չ միայն զանգուածներու՝ այլ նաեւ պետութիւններու:

Գերութեան շրջանին՝ դրամը մարդիկ գնելու ի վիճակի էր: Ներկայ կարգուսար- քին մէջ դրամը մարդկային նիւթական թէ բարոյական ուժը կը գնէ: Հանրային կարծիքը իր ուզած ուղղութեան տանելու համար դրամատէրը կը վարձէ թերթեր: Թերթերուն դէմ պայքարելու համար դրա- մատէրը կը վարձէ անհատներ:

Ո՛ր և է պետութեան մը կառավարական Գործի (վարչապետ, նախարարներ, երես- փոխաններ, ծերակուտականներ, պետա- կան խորհրդատուներ եւն.) կը գտնուի դրամատիրոջ ազդեցութեան եւ յաճախ ուղղակի հրամանին տակ: Ինք ի վիճակի է ուրեմն իր ուզած քաղաքականութիւնը պարտադրելու այդ կառավարական գոր- ծին:

Պատերազմը աշխատաւորութեան հա- մար կը նշանակէ զիրար մեղցնել, իսկ դրամատիրոջ համար կը նշանակէ շահ: Պատերազմական նիւթերը պատերազմով միայն կը սպառին, հետեւաբար ռազմա- նիւթ արտադրող գործարաններու համար պատերազմը շահու միակ աղբիւրն է:

Կառավարութիւնը պէտք ունի դրամա- տէրներուն՝ մէկ կողմէ կարենալ տիրելու համար ժողովուրդին և միւս կողմէ կարե- նալ ընդունելու համար, ի պահանջել հար- կին, պէտք եղած դրամական փոխառու- թիւնը:

Այսպէս ուրեմն յայտնի է թէ դրա- մատիրական երկիրներու մէջ կառավարու- թիւն մը գործիքն է այդ «վեհ» դասա- կարգին:

Ինչ են պատերազմին պատճառները: Պատմութեան մէջ արձանագրուած միլիո- նաւոր արիւնհեղութիւնները երեք գլխա-ւոր պատճառ ունին.

ա) շահ, բ) փառք և գ) վրէժ:

Հին ժամանակ, այսինքն դար մ'առաջ, աշխարհակալական անզուսպ ձկտում մը կար զօրաւոր ազգերու մէջ: Դար մը վերջ նոյն այդ աշխարհակալութեան երկրորդ ձեւը գաղութարարութիւնը երեւան ելաւ իր ամենավատ ձեւին տակ:

Արդ ժողովրդապետական (démocra- tique) երկիրներու մէջ անկարելի ըլլալու չափ դժուար է փառքի համար պատերազմ յայտարարել: Իսկ վրէժը միայն դրդա- պատճառ մըն է պատերազմի դիմելու: Վրէժը ալքովի նման գինովցուցիչ բառ մըն է որ կը ծառայէ ժողովրդական ան- բանային բնազդներն ուժգնապէս արթն- ցնելու և հետեւաբար՝ չէ՛ պատճառ, այլ դրդապատճառ մը միայն:

Հետեւաբար պատերազմին միակ պատ- ճառը շահն է, որ ազգային տիտղոսի տակ մասնական խմբակցութեանց կը ծառայէ:

Համառօտիւ քննենք վերջին պատերազ- մին նկարագիրն ու պատճառները:

Չարական Ռուսիան 1914-էն առաջ տեղի ունեցած պատերազմներուն հետեւ- անքով կորսնցուցած էր Տարտանուկի նե-

դուրը և ցորենի արտածութեան համար հսկայական մաքսային տուրքեր կը վճարէր Կ. Պոլսոյ, հետեւաբար միտում մը ունէր Տարտաններ ձեռք ձգել: Միւս կողմէ Ռուսիոյ զրեթէ բոլոր հանքերը կը շահագործուէին օտար զրամագլուխներով: Այսպէս ռուսական երկաթը և մետաղային գործարանները կը շահագործուէին Ֆրանսացիներէն 55%, գերմանացիներէն 22%, ֆրանքեզերման ընկերութիւններէն 10%: Ռուսական ածուխը կը շահագործուէր ֆրանսացիներէն 75%, գերմանացիներէն 13%: Ռուսական քարիւղը կը շահագործուէր անգլ-ֆրանսական ընկերութիւններէն 50%, ֆրանսացիներէն 20%:

Ահա թէ ինչո՞ւ 1907ին Ֆրանսա, Ռուսիա և Անգլիա իրարու հետ դաշինք կնքեցին:

Ֆրանսա մեծ պատերազմէն կ'ակնկալէր Ալգաս-Լորէնի և Սարի հանքերը: Միեւնոյն ժամանակ Ֆրանսա և Ռուսիա Աւստրիա-Հունգարական բաժանման ծրագիրը կը մշակէին: Նման ծրագիր մը կը մշակուէր Թուրքիան բաժնելու համար:

Անգլիա՝ ծովերու թագուհին՝ կ'ուզէր սանձել գերմանական ծովային ուժի յառաջխաղացումը, որ յայտնապէս վտանգի տակ կը դնէր իր գաղութական տիրապետութիւնները:

Այս զօրաւոր պետութիւններու քաղաքականութիւնը բնականաբար չէր կրնար չազդել միւս ազգերուն վրայ. ահա թէ

ինչո՞ւ համաշխարհային հանգամանք ստացաւ:

Արդ այդ մեծ արեւնահեղութեանց պատճառը զրամատիրական շահն էր և անոր պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ բոլոր ազգերու զրամատիրական կարգուսարքին վրայ և ոչ թէ գերմանական «փառամոլութեան»:

Դրամագլուխի արքաներ ազգեր իրարու դէմ կը հանեն զանազան շահերու համար և փառաշուք ու պատուաշուքի յաղթանակէն վերջ կը տիրանան իրենց ցանկացած հանքերուն: Կարելի չէ չտեսնել սակայն այն անուրանալի և անվիճելի անարդարութիւնը որ կը կատարուի աղքատ ու աշխատաւոր դասակարգի ճակատագրին վրայ: Այս դասակարգերը իրենց արեւնով կը գնեն յաղթանակը և զրամատէրը տիրանալով զրաւուած հանքերուն՝ հոն կ'աշխատեցնէ նոյն այն աշխատաւոր դասակարգը, անոր տալով չնչին մաս միայն իրեն աշխատավարձը:

Այսօր սակայն, հետզհետէ բանուորական բազմահազար շարժումներ ցոյց կուտան թէ համայն ազգերու աշխատաւորութիւնը գիտակից կը դառնայ, թէ իրենք եղբայր են ինչ ազգի ալ պատկանին, և հետեւաբար պէտք է որ, միացած մէկ ճակատի վրայ — որպէսզի պատերազմը վերջնականօրէն մեռցնեն — ուղղեն իրենց զէնքերը դէպ ի ոճրապարտ զրամատիրութիւնը:

Յ. ԳԱԽԻՔԵԱՆ

ՀԱՄԱՄՈՒՐԱՊԻ ՕՐԻՆԱԳԻՐՔԸ

«ՕՐԻՆՔՆԵՐ՝ ԶՈՐՍ ՀԱՍՏԱՏԵՑ ՀԱՄԱՄՈՒՐԱՊԻ, ԱՐՔԱՅՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆ»

(Համեմուրապի օրէնքներուն Թարգմանութիւնը եւ համեմատական օրէնքներ Ս. Գրոց մէջ)

(Շար. տես «Բազմալէպ» 1932, էջ 14)

53. — Եթէ մէկն անհոգանայ (Չուրերու դէմ) իր ամբարտակները նորոգելու և զօրացնելու, եթէ ճեղք մը բացուի և ագարակներն ողողուին, վտանգուած ամբարտակին տէրը պէտք է հատուցանէ կորսուած ցորենը: (Ղևտ. ԻԵ, 39 եւ.):
108. — Եթէ գինեվաճառուհին գինւոյն փոխարէն ցորեն չ'ընդունիր այլ մեծագումար դրամ, և գինւոյն նիհը ցորենին նիհէն նուազագոյն կը դնէ, դատի պիտի կանչուի և ջուրը պիտի նետուի: (Մննդ. ԽԵ, 16):
109. — Եթէ գինեվաճառուհի մը տունը աւերւածներ ժողովուին, և նէ զանոնք չի ձերբակալէր իշխանութեան յանձնելու, մահապարտ է: (Ցեսու Բ. 1 եւ.):
110. — Եթէ քահանայուհի մը շրջափակէն դուրս (իրենց սահմանին և բնակութեան) գինետուն բանայ, կամ գինետուն մը մտնէ խմելու, պիտի այրուի: (Մնդ. ԼԸ, 24):
122. — Եթէ մէկը կ'ուզէ աւանդ տալ ոսկի, արծաթ կամ ուրիշ նիւթ, պէտք է ծանուցանէ վկաններուն աւանդուած նիւթը, սահմանէ պարտքերը, և այն ատեն կրնայ աւանդն յանձնել: (Եւթ. ԻԲ. 7-8):
123. — Եթէ աւանդը տրուած է առանց վրկայի և դաշինքի, խնդիր ծագելու պարագային բողոքի տեղիք չի մնար:
128. — Եթէ մէկը առանց դաշինքի ամուսնանայ կնոջ մը հետ, նէ իր կինը չէ:
129. — Եթէ մէկուն կինը ուրիշին հետ մեղանչէ և բռնուին, երկուքն ալ պիտի կապուին և գետը նետուին. բաւ է որ այրը իր կինը չազատէ կամ թագաւորը ներում չ'ընտրէ իր ծառային: (Մննդ. ԼԸ. 24. Ղևտ. Ի. 10. Բ. 0ր. ԻԲ. 22):
130. — Եթէ մէկը պղծէ ուրիշի մը հարսը որ անարատ է և դեռ իր հօրը տունն է, պղծողը պիտի սպանուի՝ եթէ իր արարքին վրայ բռնուի, իսկ կինն ազատ պիտի արձակուի: (Եւթ. ԻԲ. 16. Բ. 0ր. ԻԲ. 23 եւ.):
131. — Եթէ այր մը առանց տեսնելու իր կնոջ մեղքը կը զրպարտէ, նէ պիտի երդնու յանուն Աստուծոյ և իր հօր տունը վերադառնայ:
157. — Եթէ մայր և որդի իրարու հետ մեղքի մէջ գտնուին երկուքն ալ պիտի այրուին:
185. — Եթէ մէկը անչափահաս մը որդեգրէ և կրթէ, ոչ ոք կրնայ իր ձեռքէն առնել այն որդեգրեալ տղան: (Մննդ. ԽԸ. 5):
192. — Եթէ հանրակնոջ մը զաւակն ըսէ իր հայրագիրն կամ մայրագիրն թէ «դուն իմ հայրս չես, դուն իմ մայրս չես», լեզուն պիտի կտրեն:
193. — Եթէ հանրակնոջ մը զաւակը իմանայ իր հօր տունը և մերժէ իր հայրագիրն ու մայրագիրը և իր հօր տունն երթայ, աչքերը պիտի հանեն: (Առակ. Լ. 17):
195. — Եթէ որդի մը իր հայրը ծեծէ, ձեռքերը պիտի կտրուին: (Եւթ. ԻԱ. 15, 17):
196. — Եթէ մէկը ուրիշին աչքն հանէ, իր աչքը պիտի հանուի: (Եւթ. ԻԱ. 24-25. Ղևտ. ԻԳ. 19 եւ.: Բ. 0ր. ԺԹ. 21. Մատթ. Ե. 38):
197. — Եթէ մէկը ուրիշի մը ոսկրը կտորէ, իր ալ ոսկրը պիտի կտորեն:
200. — Եթէ մէկը ուրիշին (նոյն վիճակի) ակոսները կտորէ, իր ալ ակոսները պիտի կտորեն: (Եւթ. ԻԱ. 24):
206. — Եթէ կռուի մը մէջ մէկը ուրիշին զարնէ և վիրաւորէ, եթէ երդնու թէ կամաւ չըլլաւ, սակայն պէտք է վճարէ բժշկին ծախքերը: